

Соціолінгвістична ситуація на білорусько-польському прикордонні -
приклад села Сонічі на Гродненщині

Марія Луцевич

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

Випуск 8. – Харків; Київ: Критика, 2006. – С. 135-144.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4-87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

- © Східний інститут українознавства імені Ковальських
- © Автор статті
- © Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва
- © Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА СИТУАЦІЯ НА БІЛОРУСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ ПРИКОРДОННІ – ПРИКЛАД СЕЛА СОНІЧІ НА ГРОДНЕНЩИНІ

Нинішній кордон закриває; оскільки все ж у нього є інша сторона, то він також відкриває. Нинішній кордон як шкіра: дихає, відчуває, пропускає крізь себе.

У світі [...] існує, однак, тенденція до того, щоб справжній кордон, цю досконалість, що дихає, замінити чимось іншим. Людська воля прагне власного існування, прагне зробити його автономним і самодостатнім, призводячи тим самим до зникнення сучасного кордону.

Роман Гардіні¹

1. Мовне прикордоння як частина проблематики прикордоння у цілому.
2. Роль інтердисциплінарності в дослідженні білорусько-польського мовного прикордоння.
3. Село Сонічі на Гродненщині² як приклад білорусько-польського мовного прикордоння – соціолінгвістична ситуація.

1. Прикордоння є специфічним культурним феноменом, у межах якого підсилюються і взаємопроникають різноманітні впливи. Польський дослідник Пжегож Бабинський вважає прикордоння «більш-менш визначеною, певною мірою історично мінливою територією, на якій відбувається культурний і соціальний обмін між двома або більшою кількістю соціальних груп»³. Видатний польський соціолог Антоніна Клосковська наводить два визначення прикордоння: перше, у вузькому значенні, як «території, які розташовані між двома етнічними або регіональними просторами і характеризуються етнічним і національним змішуванням, приводом до чого є просторова близькість»⁴; друге, у широкому значенні: «прикордоння – це будь-яке сусідство культур, до якого може призвести змішана національно й етнічно генеалогія, шлюби, перебування серед представників національної й етнічної меншості на території з іншою домінантною культурою, еміграція, а також – індивідуальна національна конверсія»⁵. Звісно, ми не

будемо досліджувати прикордоння в такому широкому значенні. У цій праці буде використано визначення Ельжбети Смулкової: «Етнокультурне, зокрема й мовне прикордоння – це визначена, історично сформована територія [...] безпосереднього контакту народів і/або етнічних груп, що призводить до різноманітних, специфічних для прикордоння процесів та їх результатів, включно й психологічних, які підлягають багаторівневим інтердисциплінарним дослідженням»⁶.

Мовне прикордоння може бути протяжним простором, як, наприклад, білоруські та перехідні білорусько-українські говірки у північно-східній Польщі, чи острівним – польська мова на Ковениціні, в Литві або ж у Тарногруді зі східного боку річки Збруч⁷. Поняття «прикордоння» в територіальному розумінні не є однозначним і залежить, перш за все, від аспекту, що нас цікавить. Білорусько-польське мовне прикордоння буде, звичайно, вузьким, аніж, наприклад, прикордоння релігійне, у нашому випадку католицько-православне, яке розтяглося б на всю сучасну територію Білорусі.

2. Мовне прикордоння і прикордоння загалом – це своєрідна соціолінгвістична лабораторія, як називають його польські вчені. При проведенні соціолінгвістичного дослідження прикордоння інші гуманітарні дисципліни будуть просто необхідними для кращого розуміння регіону. Характер мовного прикордоння, його межі й багатопланові прагматичні результати залежать найчастіше від позамовних факторів, сформованих історично⁸. Необхідно у такому разі з'ясувати історичні першопричини і процеси, що вплинули на специфіку території, яку вивчаємо. Показовим у нашому випадку є приклад с. Сонічі та всього Сопоткінського регіону.

Село Сонічі Гродненського району розташоване на північному заході від Гродно, на північ від села і річки Лососно (або Лососянки). Після третього поділу Речі Посполитої у 1795 році саме по Лососянці та Німану пройшла межа між територіями, захопленими Російською імперією та Пруссією.

Уже в епоху поділів, у XVIII столітті, тут виник кордон, хоча саме на цих землях Річ Посполита протрималася найдовше. Гродно стало тоді західним форпостом російської влади, за яким її вплив уже закінчувався. Пізніше цей кордон посилив ще один – між Варшавським герцогством (1807–1815) і землями, захопленими Росією. На відміну від Белостоцької губернії, пруська половина повіту не ввійшла до складу Російської імперії, а була включена Наполеоном у створене ним на польських землях

Варшавське герцогство. Кордон зберігся і після поразки Наполеона та ліквідації Варшавського герцогства і з 1815 року ділив уже володіння Російської імперії та залежного від неї Польського королівства. Безумовно, черговий кордон зміцнив наявний раніше поділ. Хоча Польське королівство було всього лише автономією у складі імперської Росії, однак поділене населення Гродненського повіту, переважно уніатське і частково католицьке, повинно було ще впродовж ста років жити за різними законами, з різним адміністративним поділом, за різними календарями⁹.

Двадцять століття також принесло поділ, можливо, найбільш пам'ятний. Кордон значно перемістився на схід, але регіони, що нас цікавлять, традиційно залишилися при Польщі. Мова йде про кордон, що виник на підставі Ризького договору і котрий існував майже двадцять років між молодого Республікою Польща та Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою (1921–1939). Безумовно, цей перехід значною мірою вплинув на сучасний рівень знання польської мови на заході Білорусі. Більшість представників старшого покоління закінчили декілька класів польської школи. Практично всі вміють по-польськи читати, говорити і, звичайно, цю мову розуміють. Може виглядати, що двадцять років – це зовсім небагато, але слід пам'ятати про польські традиції на цих землях від значно давніших часів. Фактично землі, що лежать на захід від Гродно, тільки з початком Другої світової війни, у 1939 році, вперше увійшли до складу Білорусі. Таким чином, очевидно, що без історично-культурологічного аналізу неможливо зрозуміти національну та мовну ідентичність мешканців прикордоння¹⁰.

Матеріал для дослідження було зібрано в два етапи: спочатку, впродовж трьох днів, у серпні 2002 року на виїзних сесіях (порівняй виноску 1), а потім влітку 2004 року під час майже двотижневого стаціонарного перебування в досліджуваному селі Сонічі. Надзвичайно корисним виявився етнологічний метод активного спостереження (по-польськи *obserwacja uczestniczącej*)¹¹.

Лише проаналізувавши наведені блоки, можна перейти до мовної проблематики, беручи до уваги – по можливості – усі мови, що входять в контакт у прикордонні, а також причини і результати таких контактів.

3. У Сонічах проживає 98 людей, з них 15% – це діти дошкільного та шкільного віку. З 50-х років до 2002 навчального року функціонувала сільська школа, закрита – як багато у сусідніх селах – через скорочення кількості дітей. До речі, саме приміщення школи було побудовано з

костьолу, розібраного в селі Перелом (Przełom). Зараз діти щодня їздять шкільним автобусом на заняття в селище Сопоцкіно (пол. Sopoćkiń, близько 15 км). Багатолітній директор Соніцької школи Юзеф Лучник ділиться своїми думками про мовну ситуацію у школі:

«Na przerwach dzieciaki rozmawiają przeważnie po „tutejszemu” – podstawą jest niby polski, ale używają też słów rosyjskich, białoruskich i nie wiadomo jakich. Trzydziesty pierwszy rok w szkole pracuję, ale nigdy nie spotkałem się z tak grupowym zainteresowaniem dzieci, które jest w przypadku lekcji polskiego. Z jaką chęcią chwytają każde polskie słowo! Wyczuwa się, że miłość do języka ojczystego była zaszczepiana w domu»¹².

У селі є магазин, пошта і маленька капличка біля хреста, де зрідка – на найважливіші католицькі свята – служать молебень. Село – як і в цілому весь регіон – монолітне етнічно і конфесійно. У погосподарській книзі № 27 Сопоцкінської селищної ради на 2001–2005 роки¹³ практично усі жителі записані поляками, окрім однієї приїжджої білоруської сім'ї.

Усе польське населення – це католики, і в розглядуваному випадку національна ідентифікація яскраво виражена не тому, що католик = поляк. *«Ja szczyję się tym, że jestem Polką»¹⁴* – говорила мені моя хазяйка. Соніцькі поляки підкреслюють своє походження, даючи, наприклад, дітям типові польські імена: Божена, Гелена, Данута, Люцина, Циліна, Емілія, Ядвига; Адам, Болеслав, Вацлав (-а), Генріх, Зигмунт, Мартин, Мечислав, Мирослав, Ришард, Ромуальд, Станіслав (-а), Тадеуш, Чеслав, Едмунд тощо. Деякі прізвища також мають польську етимологію: Заневський, Зарецький, Кривицький, Куровський, Мащанська, Равинський, Садовський.

Для мовного прикордоння найважливішим є той факт, що мови або говірки народів і/або етнічних груп, які є сусідніми або живуть на тій самій території, входять між собою в контакт¹⁵. Під час першої поїздки в Сонічі при першому контакті сільські жителі хотіли видатися більш польськомовними, ніж вони є насправді. Можливо, на це вплинуло те, що наша група складалася із польських, до того ж варшавських дослідників. Траплялись навіть комічні ситуації, коли, наприклад, мама демонстративно на наших очах зверталася до сина по-польськи, а той – наче нічого й не сталося – відповідав їй російською.

Навіть у повсякденному житті людям хотілося бути більш польськомовними. Сонічі належать до парафії Теолін у Сопоцкіно. Показовий епізод з недільною поїздкою в Сопоцкінський костьол. Чекаючи на автобус із Соніч до Сопоцкіна, місцеві жінки обговорювали поточні господарські

справи на місцевому західно-білоруському говорі – перш за все, скільки викопали картоплі. Розмовляючи наступного дня з однією із цих жінок у дворі її дому, я почувла: «*Mówimy między sobą po polsku*»¹⁶.

Про первинність білоруського діалекту південно-західного типу¹⁷ можуть свідчити застарілі назви предметів домашнього господарства, рідко тепер уживані. Їх наведено в білоруській версії. Наприклад, літне подружжя, розмовляючи з нами по-польськи і вживаючи польські господарські терміни, назвали дощечку під ворітьми, яка не дозволяла пролазити домашній птиці, *надвар'отніцай* – з повним збереженням білоруських фонетичних особливостей, хоча для назви самих воріт використовувалась лексема *дзверы*¹⁸.

У зібраному матеріалі яскраво видно, як самі інформатори виправлялись, використовуючи в польських висловлюваннях російські або ж білоруські синтаксичні кальки чи просто користувалися цитатами з інших мов, переключаючи коди:

Nasz Łukaszenko występował po telewizorze, sama (...) słyszałam, jak występował. Łukaszenka mówił tak: «Сматрэце, сматрэце, не пішэце да мне нісьмаў, каб я не даваў тым пенсіі, каторыя не рабілі», – бо nie rabili i penseje dajo, piszo piśma do niego: «Не давайце тым пенсіі, каторыя не рабілі». А on mówił так: «Я гэта не змагу, не змагу. Чалавек пражэў сваю маладосць, я даю на старасць, што б меў кусок свой хлеба.» О, a kiejści (kiedyśi «kiedyś». – М. Л.) wystąpił: «Хай дзеці кормяць – нет, нет, нет, я не змагу гэтага. І сматрэце, хто якой веры нарадзіўся, такой верця.» Łukaszenka tak mówił, mówił Łukaszenka: «Паляк будзь паляком, беларус будзь беларусам, рускі будзь беларусам, толькі мадлецеса, хадзеце, хто ў цэркву, хто ў касцёл. Мадлецеса, бо хто ў Бога ня верыць, той не чалавек.» Sam Łukaszenka mówił tak: «Хто ня верыць у Бога, той не чалавек.» Ja sama na swaje wuszy¹⁹ słyszała, żeby mnie chto mówił. Ja sama na swaje wuszy słyszała, jak on powiedział: «Рускі ідзі да цэрквы мадліса, – гаворыць, – Вера не запрэчызна. Той, у якой веры нарадзіўся, у такой і будзеце.» (Жінка 1923 року народж. переключалася з місцевої польської говірки на західно-білоруський говір).

Має місце білінгвізм, тобто усі жителі цього села розуміють польську мову, але не користуються нею в повсякденному спілкуванні, замінюючи її західнобілоруським говором (середнє покоління) або російським (молодше покоління). Що думають люди про різні мови та мовні проблеми?

– *My rozmaw'amy można mów'ic' po pol'sku jedne s drug'im' i/ a jak g'a' e srez'' i t-ak'ix l'uz' i v'encej no to u nas v'encej po prostu tak mów'o'/ v'el'kša*

čen's'c' pol'sk'ego jazyka poitšymuje s'e n'ekture/ al'e pom'ešana// Ja sam jak muv'i s'e v Ros''ei prav'e šes'c'lat pšebyt. [...] Tu my po pol'sku muv'imy// a čas-am'i ot pytam s'e/ kud-a vas za'es' vaz'ili o ci tam co vy rob'-ili/ tak'e ot zažuca s'e to fšystko/ m'eša s'e/ al'e v'el'kša čen's'c' po pol'sku.

Rusk'i mn'e svoj rodny/ rodny rusk'i i muj muj rodny jazyk sama najl'ep'ej podoba s'e. [ruski = rosyjski. – M. J.]

– A jaki jest wasz rodny?

– No po pol'sku to rodny.

– A po prostemu?

– N'e/ to teš n'e podoba s'e: „Ty pašoť, ty prišoť, a to, a drugoje.”// A juš rusk'i ja juš byť privykšy da rusk'ego i to teš jazyk mn'e n'rav'i s'e. (Чоловік, 1920 р. народж.).

Однак є в Сонічах сім'я, всі члени якої у повсякденних домашніх ситуаціях і в сусідських стосунках розмовляють місцевою польською говіркою. Російську мову використовують в офіційних ситуаціях (контакти з владою в найближчому Продно) – має місце диглосія, тобто особливий вид білінгвізму, при якому існує чіткий розподіл функцій кожної мовної системи, що входить у контакт²⁰. Ось що розповідає голова цієї польськомовної сім'ї:

«Ojciec był ruski. Skądś z Rosji przyjechał. Matka, z domu Giedrońc, z m. Balinienty. Pięcioro dzieci było w naszej rodzinie i wszystkie Polacy. Tyle było tej polskości w domu. Do dzisiaj rozmawiamy ze sobą tylko po polsku. I tak boli, że niektórzy moi znajomi z wiary powyrzekali się imion ojców i dziadów, że stali się tylko paszportowymi Polakami»²¹. A його дружина: «A dzieci nasze i tyle nie wiedzo. Jest takie ludzie, że wstydzo się mówić po polsku. Wstydzo się sami siebie. Każdy zapracowany. I do roboty leci, i w domu ma te chazajstwo»²².

Під впливом іншомовного середовища (білоруського та російського) виникає безліч інтерференцій, які ведуть до створення своєрідної змішаної мови. Під інтерференцією розуміємо процес накладання двох мовних систем, в результаті якого елементи структури однієї мови проникають в іншу²³. У мові польськомовної сім'ї інтерференцій стільки, що виходить певна змішана мова, яка в розумінні тих, хто говорить, повинна бути польською²⁴. Доречно навести хоча б декілька прикладів із значної їх кількості:

✓ *bursztynowa businka, a potym taki pramiežitak*²⁵ (від рос. бусинка, промежуток, порівн. бел. п'ацерачка, поль. pacioreczek, koraliczek);

- ✓ *kietbasa w marazilniku* (від біл. *маразільнік*, рос. *морозильник*, порівн. польськ. *zamrażarka*);
- ✓ *Jakości zimnowato, może mnie sporciwny kościom odziać, ale do kościoła?* (польськ. *zimno (zimnowo)* + рос. *холодноwато*, бел. *халаднаwата*; *sporciwny kościom* від рос. *спортивный костюм*, порівн. польськ. *strój sportowy*);
- ✓ *U mnie jedna kanapka na piac' min'ut* (рос. *пять минут*, біл. *пяць мінут* замість польськ. *pięć minut*);
- ✓ *byli askołki* (від бел. *асколак*, рос. *осколок*, порівн. поль. *odłamek*); *brasl'et* (біл., рос. *браслет*, порівн. поль. *branzoletka*); *striszka zrobiła* (рос. *стрижка*, порівн. польськ. *zrobić sobie fryzurę*); *taki wielki pamiatnik* (рос. *памятник*, порівн. польськ. *pomnik*); *tranżitnyje namier'a* (рос. *транзитные номера*, порівн. поль. *rejestracja tranzytowa*); *troszczki* (біл. *тромашкі* + поль. *troszczkę*);
- ✓ *Wy sartawali jej?* (біл. *сартаваць яе*, порівн. польськ. *sortować ją*);
- ✓ *Teraz myc' posuda?* (рос. *мыть посуду*, біл. *мыйць посуд*, порівн. поль. *zmywać naczynia*);
- ✓ *A gdzie moja sum'eczka?* (біл. *с'умачка*, рос. *сумочка*, порівн. польськ. *tor'ebka*).

На цьому прикладі видно, що достатньо переносу наголосу за «польським» зразком на передостанній склад, щоб білоруське чи російське слово зазвучало – в розумінні того, хто говорить, – більш по-польськи. Подібним життєвим прикладом поділилася зі мною вчителька польської мови з Сопоцінської школи, розповідаючи про специфіку місцевої мови. Одного разу в магазині вона почула словосполучку *karyczn'iewaja jup'eczka* від рос. *коричневая юбочка*, порівн. поль. *brązowa spod'niczka*, тобто переносу наголосу в російських лексемах вистачило для того, щоб вони зазвучали більш по-польськи;

- ✓ *Tylko nie wiem, czy mnie w krasowkach iść?* (рос. *кроссовки*, біл. *красоўкі*, порівн. польськ. *adidasy*);
- ✓ *To co, mnie zakrywać dom?* (рос. *закрывать*, порівн. поль. *zamykać*);
- ✓ *Paszli, razem zrobim!* (біл. *пайшлі, зробім*, порівн. польськ. *chodź, zrobimy*);
- ✓ (*– Gdzie mam wylewać wodę?*) – Там, на **poźnia**. (біл. обл. *пожня*, рос. *пожня*, порівн. польськ. *rżysko*);
- ✓ *Widzicie?* (рос. *сидите*, порівн. поль. *widzicie*);
- ✓ (*– Jaką lekcję musisz na jutro odrobić?*) – **Maciem'acika**. (*– Dużo?*) – **Nie, lekko!** (рос. *математика*, біл. *матэматыка*, порівн. польськ. *matematyka*);

✓ *Jak na maszynie jedziesz, razgon nabirajesz i tak – szuch!* (Речення практично повністю взято із російської: рос. *на машине едешь, разгон набираешь*, порівн. польськ. *jedziesz samochodem, rozpędzasz się*);

✓ *Siud'oj bliżej beńdzie* (біл. *сюдой бліжэй*, порівн. польськ. *teży bliżej*);

✓ *Ale z krowy zdureli!* (біл. *здурэлі*, порівн. поль. *zwariowały*);

✓ *Tylko jeśli można – pomiedlenniје.* (рос. *помедленнее*, порівн. поль. *wolniej*);

✓ *Co wam pasci'ać? Ja pascz'itat* (від рос. *считать, посчитать, посчитаю*, порівн. польськ. *liczyć, policzyć, (ja) po'liczę*) тощо.

Особливо відчутний вплив російської мови, який посилюється. В мові мешканців функціонують російські назви місяців. Скорочення сфери використання польської мови відзначив маленький школяр, звертаючи увагу на те, що *«język polski niby ściera się, znika. Mamy w klasie 21 osób, tylko 8 uczą się polskiego. Babcia z dziadkiem rozmawiali po polsku, rodzicie – po prostu: polski, rosyjski, białoruski. Na przerwach mówimy po rusku. Są tacy, co mówią po polsku, w polskiej klasie. Z nimi też po polsku. Z rodzicami to raczej po swojemu, ze starszą siostrą – po rosyjsku»* (сестра працює медсестрою в Гродно, де, за словами хлопчика, ні з ким говорити по-польськи, у місті уже більше розмовляють по-російськи). По-польськи він розмовляє зі старшими та дітьми з єдиної польськомовної сім'ї. Своїх дітей він хотів би вчити в російській школі з польською мовою. Білоруської не любить через змішаність, а ось російська та польська – мови красиві. Білоруська мова важча, аніж російська, і своїх дітей не хотів би її навчати, тому що невідомо, чи буде білоруська взагалі.

На всьому прикордонні й на Сопоткінщині зокрема варто уникати будь-яких узагальнень. На підставі одержаного матеріалу видно, по-перше, що має місце ідеолектальна диференціація місцевої польської говірки. По-друге, переважна більшість мешканців Соніч розмовляє західнобілоруським (гродненсько-барановицьким) говором південно-західного діалекту білоруської мови. По-третє, стосовно до польськомовної сім'ї можна говорити про диглосію (в сім'ї та з сусідами – по-польськи, в офіційних ситуаціях – по-російськи). По-четверте, є нечисленні носії місцевої польської мови, котра стає змішаною системою під впливом значної кількості інтерференцій білоруської та – особливо – російської мов.

Таким чином, ми бачимо, що мовна ситуація й мовні контакти на білорусько-польському прикордонні є складними й цікавими і потребують глибокого інтердисциплінарного дослідження.

¹ Guardini R. *Koniec czasów nowożytnych. Świat i osoba. Wolność, łaska, los.* – Краків, 1969. – С. 145. (Всі цитати наведено в перекладі автора статті – М.Л.).

² З 2001 року Центр досліджень античної спадщини Варшавського університету (OBTA UW), Фонд «Instytut Artes Liberales» проводять цикл наукових сесій Міжнародної гуманітарної школи Центральної та Східної Європи (MSH) «Білорусь та її пограниччя: історія, культура, мова» під керівництвом професора Ельжбети Смулковой. Під час другої сесії з цього циклу «Білорусько-польське прикордоння: історія, культура, мова» у Варшаві та Гродно (24 серпня – 16 вересня 2002 року) було зібрано основний матеріал, поданий в нашій статті.

³ Babiński G. *Pogranicze etniczne, pogranicze kulturowe, peryferie // Pogranicze – Белосток, 1994. – Т. IV. – С. 6.*

⁴ Kłoskowska A. *Kultury narodowe u korzeni.* – Варшава, 1996. – С. 125.

⁵ Там само. – С. 125.

⁶ Smułkowa E. *Kształt współistnienia na polsko-białorusko-litewskim pograniczu językowym // Smułkowa E. Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie.* – Варшава, 2002. – С. 484.

⁷ Там само.

⁸ Smułkowa E. *Pogranicze językowe jako przedmiot współczesnej dialektologii // Smułkowa E. Białoruś i pogranicza... – С. 425.*

⁹ Вашкевіч А. *Апошнія вуняты. Да гісторыі грэцка-каталіцкага насельніцтва Сапоцкінскага краю (канец XVIII – пачатак XX стст.).* Рукопис, підготовлений до видання. – С. 1.

¹⁰ Smułkowa E. *Badanie pograniczy językowych – uwagi metodologiczne // Gwary dziś II. Regionalne słowniki i atlasy gwarowe.* – Познань, 2003. – С. 51.

¹¹ Там само.

¹² Gawin T. *Zwycięstwa i porażki. Odrodzenie polskości na Białorusi w latach 1987 – 2000.* – Белосток, 2003. – С. 83.

¹³ Цікаво, що в деяких місцях книги були навіть польські підписи: «*Kurowska*» за 2002–2003 роки (с. 29), а також «*Janulewicz*» за 2002 рік (с. 39). Службовець Сопочкінської селищної ради Гродненського району, народжена в Сонічах, на моє запитання про мову в її рідному селі відповіла: «*Белосток, 2003. – С. 83.*», назвала мову «*ламанюю*», а на прощання порадила мені звертатися до жителів Соніч польськи, тоді вони, мовляв, неодмінно все розкажуть.

¹⁴ «Я пишаюся тим, що я – полька».

¹⁵ Smułkowa E. *Pogranicze językowe jako przedmiot współczesnej dialektologii... – С. 426.*

¹⁶ «Між собою ми розмовляємо по-польськи».

¹⁷ Кривіцкі А. А. *Дыялекталогія беларускай мовы.* – Мінськ, 2003..

¹⁸ Smułkowa E. *Badanie pograniczy językowych... – С. 55.*

¹⁹ на svaj-e v-ušy – з біл. на свае / на ўласныя вушы [чуць нешта], пор. польськ. *na własne uszy.*

²⁰ Цит. за: Smułkowa E. *Zagadnienia polsko-białorusko-litewskiej interferencji językowej...* – С. 397.

²¹ Gawin T. *Zwycięstwa i porażki...* – С. 83. Збережено оригінальний правопис всі підкреслення належать автору статті. – *М.Л.*

²² Там само. – С. 82.

²³ Цит. за: Smułkowa E. *Zagadnienia polsko-białorusko-litewskiej interferencji językowej...* – С. 397 ; пор.: Feleszko K. *Od wielojęzyczności do wspólnej tożsamości / Feleszko K. Bukowina moja miłość.* – Варшава, 2002. – Т. 1. *Język polski na Bukowinie Karpackiej do 1945 roku.* – С. 140 – 141.

²⁴ Цит. за: Smułkowa E. *Zagadnienia polsko-białorusko-litewskiej interferencji językowej...* – С. 404, порівн. Kurek H. *Kod mieszany i metody jego badania // Studia dialektologiczne II.* – Краків, 2002. – С. 73 – 79.

²⁵ Усі наведені приклади записано від 12-річної дівчинки, яка виростає в польськомовному середовищі своїх батьків і білорусько-російськомовному оточенні.

(Переклад з російської Т. Валійової)